

<https://helda.helsinki.fi>

Tutkimusetiikan opetus ja oppiminen

Löfström, Erika

Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta
2018-03-15

Löfström , E 2018 , Tutkimusetiikan opetus ja oppiminen . julkaisussa Vastuullinen tiede :
Tutkimusetiikka ja tiedeviestintä Suomessa . Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja
Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta , Helsinki . <
<https://www.vastuullinentiede.fi/?q=fi/tutkimusty%C3%B6/tutkimuseiikan-opetus-ja-oppiminen>
>

<http://hdl.handle.net/10138/235522>

cc_by
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

15.3.2018

[Erika Löfström](#)

Tutkimusetiikan opetus ja oppiminen

Tutkimusetiikan tietoja, taitoja, arvoja ja asenteita voidaan opettaa oikeilla opetusmenetelmillä ja tiedeyhteisöön sosiaalistamisella.

Tutkimusetiikkaa voidaan ja pitää opettaa

Tutkimusetiikan kompetenssi koostuu tiedoista ja taidosta soveltaa tietoa tutkimuksenteon eri vaiheissa. Näitä tietoja ja taitoja voidaan opettaa. Lisäksi tutkimusetiikkaan liittyy arvoja ja asenteita. Myös arvojen ja asenteiden omaksumista ja kehittymistä voidaan tukea sekä opetuksella että tarjoamalla toimintaympäristö, joka viestittää eettisten periaatteiden tärkeydestä niin opiskelussa kuin yliopiston opetus- ja tutkimustyössä.

Yleisin keino varmistaa, että yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijat omaksuvat tarvittavat tutkimusetiikan tiedot ja taidot, on tarjota nimenomaan tutkimusetiikkaan keskittyvä opintojakso. Tutkimusetiikan koulutukseen on tohtorikoulutuksen kehittämisen myötä kiinnitetty yhä enemmän huomiota Suomessa. Tästä esimerkkinä on tutkimusetiikan verkkokurssi, joka on käytössä jo monien yliopistojen tohtorikouluissa.

Tutkimusetiikkaan keskittyvän koulutuksen kautta varmistetaan, että aihe on esillä ja sille on asetettu oppimistavoitteet. Jos aiheelle ei ole varattu tilaa joko omana kurssinaan tai sisällyttämällä sitä osaksi muuta opintojaksoa (esimerkiksi tutkimusmenetelmiä tai tutkimusseminaaria), on vaarana, että tutkimusetiikan käsittely jää sattumanvaraiseksi. Tämä johtaa siihen, että opetusohjelmassa opettavilla ei ole käsitystä siitä, onko asiaa ylipäänsä käsitelty opiskelijoiden kanssa vai ei, ja jos on, kuinka perusteellisesti. Tästä syystä tutkimusetiikka tulee sisällyttää opetussuunnitelmaan, oli toteutustapana sitten siihen keskittyvä kurssi tai integrointi muuhun opintojaksoon.

Tutkimusetiikkaan keskittyvän koulutuksen kautta varmistetaan, että aihe on esillä ja sille on asetettu oppimistavoitteet.

Jotta tutkimuksen ja tutkijan etiikka juurtuisi osaksi tutkijan identiteettiä ja toimintaa, ei tutkimusetiikka voi kuitenkaan olla ainoastaan yksittäisen opintojakson varassa, vaan aiheeseen tulee palata opintojen eri vaiheissa. Vaikka kaikki opiskelijat eivät lähde tutkijan uralle, tutkimuskompetenssit kuuluvat yliopistokoulutukseen ja tutkimusetiikka sisältyy tutkimuksenteon tietoihin ja taitoihin. Näin ollen myös kandi- ja maisterikoulutuksen voidaan odottaa tukevan tutkimuseettistä osaamista. Ovathan kandidaatin tutkielmat ja pro gradu -tutkielmat opinnäytteinä tutkimuksenteon harjoituksia. Tutkimusetiikan sisällyttämistä opetukseen opintojen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa pidetään suotavana. Etiikan sisällyttäminen opintoihin esimerkiksi opiskelun etiikan, tutkimusetiikan, hyvän tieteellisen käytännön ja ammatillisen etiikan näkökulmasta edistää eettisen herkkyyden kehittymistä.

Tutkimusetiikan oppimistavoitteet vaihtelevat opintojen tason mukaan ja sen mukaan, millaisen kurssin tai opintojakson yhteyteen aihe sijoittuu. Yleisempänä oppimistavoitteena on suotavaa, että opiskelijat omaksuvat välineitä tutkimuseettisten kysymysten tunnistamiseen, analysointiin ja

ratkaisemiseen. Tieteenalasta riippumatta opetukseen tulee sisällyttää tutkimuseettisen neuvottelukunnan *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* - ohjeen mukaisesti määritelty hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaukset. Lisäksi opetukseen tulee sisällyttää muut tieteenalan kannalta keskeiset eettiset ohjeistukset (esim. lääketieteessä Declaration of Helsinki) sekä tutkittavien kohteluun liittyviä sisältöjä (mm. tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja tietoon perustuva suostumus sekä anonymiteetin varmistaminen). Tohtorikoulutuksessa oppimistavoitteina voivat olla esimerkiksi, että jatko-opiskelijat tutustuvat tieteenalojen välisissä ja poikkitieteellisissä konteksteissa syntyviin tutkimuseettisiin kysymyksiin sekä kehittävät ominaisuuksia ja osaamista, jotka mahdollistavat heidän toimimisensa tulevaisuuden eettisinä johtajina tutkimusyhteisöissään.

Tutkimusetiikan oppimista tukevat opetusmenetelmät ja oppimisen arviointi

Tutkimuskirjallisuudesta löytyy lukuisia esimerkkejä erilaisista opetusmenetelmäkokeiluista, joissa eettisiä periaatteita valotetaan tutkijan arjen kautta. Tutkimusetiikan kontekstualisointi tapausesimerkkien kautta auttaa opiskelijoita liittämään eettiset periaatteet käytännön ilmiöihin. Opiskelijat tunnistavat eettiset kysymykset huomattavasti paremmin silloin, kun ne on liitetty tutkimuksenteon vaiheisiin verrattuna siihen, että heitä pyydetään kuvaamaan, mitä jokin eettinen periaate merkitsee tutkimustyön käytännöissä. Tämä lienee yksi syy siihen, että tapausesimerkit toimivat niin hyvin tutkimusetiikan opetuksessa. Tapausesimerkkejä käytetään havainnollistamaan tutkimuseettistä problematiikkaa ja osallistamaan opiskelijoita ratkaisujen etsimiseen.

Lisäksi opetusmenetelmät, joissa opiskelijat voivat omaksua erilaisia rooleja, avartavat näkökulmien kirjoa ja auttavat siten tunnistamaan eettisten kysymysten monimuotoisuutta ja ymmärtämään, miten erilaiset intressit vaikuttavat tutkimuskentän toimijoiden valintoihin. Tiedeyhteisössä on lukuisia rooleja (esimerkiksi eettinen ennakkoarviointitoimikunta, opetus- ja tutkimushenkilöstö, jatko-opiskelijat, hallinnolliset toimijat), joita voidaan hyödyntää eri näkökulmien avaamisessa, kuten neuvotteluissa siitä, pitäisikö yliopiston omaksua ennaltaehkäisevä vai reaktiivinen lähestymistapa tutkimusvilppiin.

Kaikessa opetuksessa, myös tutkimusetiikan opetuksessa, opetuksen suunnittelu lähtee oppimistavoitteiden asettamisesta. Oppimistavoitteiden tulee olla opiskeluvaiheeseen ja opinto-ohjelmaan nähden realistiset, ja ne voivat liittyä niin sisällöllisten tietojen (esim. HTK-ohje) kuin taitojen (esim. soveltaminen käytännössä) oppimiseen ja asenteiden kehittämiseen (esim. eettisesti kestävien ratkaisujen arvostaminen tieteessä). Opetusmenetelmät valitaan siten, että ne tukevat oppimistavoitteiden saavuttamista.

Tärkeää tutkimusetiikan oppimisessa on se, että opiskelija ottaa aktiivisen ajattelijan roolin ja joutuu siten myös ottamaan kantaa erilaisiin tulkintoihin ja ratkaisuihin.

Tietojen omaksumista ja soveltamista voidaan opettaa esimerkiksi juuri tapausesimerkkien avulla. Asenteiden ja arvojen pohdinnassa ja kehittämisessä toimivat reflektiota tukevat aktiviteetit, esimerkiksi tutkimusetiikan portfolion laatiminen tai erilaiset reflektiotehtävät. Tärkeää tutkimusetiikan oppimisessa on se, että opiskelija ottaa aktiivisen ajattelijan roolin ja joutuu siten myös ottamaan kantaa erilaisiin tulkintoihin ja ratkaisuihin. Tutkimusetiikan ymmärtämisessä keskeistä on opiskelijan oman ajattelun aktivointi ja palaute oman eettisen päättelyn kestävydestä.

Hyviä oppimisen arvioinnin keinoja ovat ne, joissa opiskelija esimerkiksi ratkoo tutkimuseettisiä dilemmoja esittäen sekä perusteltuja ajatuksia eettisen dilemman piirteistä että ratkaisuehdotuksia ja näihin liittyviä pohdintoja. Hyviä oppimisen arvioinnin menetelmiä ovat sellaiset, joiden avulla opiskelija voi oivaltaa jotain uutta ja joissa hän voi tuoda esille kykynsä soveltaa osaamistaan. Myös tutkimusetiikkaportfolio ja siihen liitettävä oma reflektio toimii samalla hyvin niin oppimistehtävänä kuin oppimisen arvioinnin välineenä.

Tutkimusetiikka opitaan tiedeyhteisöön sosiaalistumalla

Tutkimusetiikkaa opitaan myös osallistumalla tiedeyhteisön toimintaan. Riippumatta siitä, mitä opiskelijoille opetetaan opetusohjelman puitteissa, he myös oppivat havainnoimalla tiedeyhteisöä ja osallistumalla sen toimintaan. Vuorovaikutus opettajien, ohjaajien ja tutkijoiden kanssa luo opiskelijoille merkittäviä oppimiskokemuksia ja väyliä ymmärtää tiedeyhteisön toimintaa. Opiskelijoiden sitoutumista tutkimuksen eettisiin periaatteisiin ja toimintaan edeltää omien eettisten arvojen pohdinta, myös suhteessa tiedeyhteisön arvoihin. Tästä näkökulmasta on keskeistä, että tiedeyhteisö kokonaisuudessaan omalla toiminnallaan tukee samaa viestiä tutkimusetiikan merkityksestä tieteenteossa kuin mitä tutkimusetiikan kursseilla opetetaan. Kynnys toimia epäeettisesti on korkea yhteisössä, jossa muut jäsenet kunnioittavat eettisiä periaatteita.

Vuorovaikutus opettajien, ohjaajien ja tutkijoiden kanssa luo opiskelijoille merkittäviä oppimiskokemuksia ja väyliä ymmärtää tiedeyhteisön toimintaa.

Tutkimusetiikan koulutusta yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajille tai pedagogista tukea tutkimusetiikan opetukseen on Suomessa tarjolla vähän. Tärkeää olisi, että yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilöstöllä on sisällöllistä asiantuntemusta tutkimuseettisistä kysymyksistä sekä riittävät pedagogiset kompetenssit opiskelijoiden tutkimusetiikan ymmärryksen tukemiseen.

Erika Löfström on kasvatustieteen professori Helsingin yliopistossa ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan jäsen.

Lisätietoja:

Tutkimusetiikan verkkokurssista: <http://www.tjnk.fi/fi/p/C3%A4C3%A4tC3%B6ksest%C3%A4-kurssiin-ensimm%C3%A4inen-tutkimusetiikan-verkkokurssi>

Hyvä tieteellinen käytäntö -ohje: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Declaration of Helsinki: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-pr...>

Alfredo, K., & Hart, H. (2011). The university and the responsible conduct of research: who is responsible for what? *Science and Engineering Ethics*, 17, 447–457.

Löfström, E. (2016). Role-playing institutional academic integrity policy-making: using researched perspectives to develop pedagogy. *International Journal for Educational Integrity*, 12:5, 1–14.

Löfström, E., (2012) Students' Ethical Awareness and Conceptions of Research Ethics. *Ethics & Behavior*, 22(5), 349–361.

Rissanen, M. & Löfström, E. (2014). Students' research ethics competences and the university as a learning environment. *International Journal for Educational Integrity*, 10(2), 17–30.

Tryon, G. S. (2000). Ethical transgressions of school psychology graduate students: a critical incidents survey. *Ethics & Behavior*, 10(3), 271–279.

Zuccherro, R. A. (2008). Can psychology ethics be integrated into introductory psychology? *Journal of Academic Ethics* 6, 245–257.

[Tutkimusetiikka](#)



Lue lisää:

[Ennakoiva etiikka tutkimustyössä](#)

[Tutkimusetiikkaa opitaan väitöskirjaohjauksessa](#)



Tämä teos on lisensoitu [Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä](#).